

Ekim Devrimi ve Kadın

Kadınların ezilmişlik ve yenilgi dolu tarihini sorgulayacak olursak, buna insan yaşamına özel mülkiyetin girişiyle başlanmalı. Kadın bu süreç içinde nitelik olarak toplumsal fonksiyonlarından soyutlandı, diğer her şey gibi erkeğin mülkünden sayıldı, ondan doğacak çocukların anası, evin ve bu çocukların bakıcısı olarak konumlandırıldı. Bu bağlamda kadın, insanlığın tanıdığı ilk köle oldu. Köleci, feodal ve kapitalist toplumlarda biçimleri değişse de özü itibarıyla kadının erkek karşısında bu konumu değişmedi.

Yirminci yüzyıla damgasını basan Ekim Devrimi yalnızca proletarya ve diğer ezilenler için değil, kadınların kurtuluşu için de tarihin tanıdığı ilk ve en kapsamlı toplumsal, ekonomik ve siyasal bir devrimdi. Ekim sosyalist devrimi, köleliğinin kökeni olan özel mülkiyet sistemini yıkmaya giriştiği için kadınların büyük toplumsal kurtuluşunu da başlattı. Devrimin önderi Bolşevik hükümetin ilk kararlarından biri, kadınlar asırların köleliğinden ve onu yasal düzlemde erkekle arasındaki bütün eşitsizliklerden kurtarma kararıydı. Kadınların tam olarak toplumsal üretimin içine çekilmesi yanında mutfağın kölesi, çocuk ve kocanın bakıcısı olmaktan çıkaracak olan seferberlik başlatıldı. Kadın için ekonomik bağımsızlığın yolu sosyalist ekonominin inşası içinde köklü olarak açılırken devlet yönetimine en gerideki köylü kadının çekilmesi de olanaklı hale geldi.

Toplumsal ve hukuksal alanda kadını ikincil ve erkeğe bağımlı kılan, ezilmesine araç olan her şeye karşı savaş açıldı, boşanma kararnamesiyle kadınların aşığılanmasına, meşru ve gayrı meşru çocuk ayırımına son verildi. Kadınların eğitimi için seferberlik başlatıldı, kadın ve çocuğun korunması sosyalist devletin sorumluluk alanına sokuldu. Pek çok kitap, belge ve istatistik, insan soyunun yarısı olan kadının Ekim Devrimi'yle yaşadığı mutluluğa, elde ettiği kazanımlara, insanlığın özgürlük yürüyüşünde üstesinden geldiği zorluklara ve başarılarına tanıktır.

Bugün emperyalist kapitalist sistem karşısında ağır bir yenilgi alarak insanlığın barbarlığa sürüklenmesinin önünün açıldığı ne kadar gerçekse, Sovyet devriminin ve Sovyet kadınının insanlığa armağan ettiği zaferler de o kadar gerçektir. Kuşkusuz bu yine de yarım kalmış bir zaferdir. Kadınların sosyalizme ilk yürüyüşünün nerede, nasıl ve hangi etkenlerle kesintiye uğradığını, zaferin yarım kalmasının özgün nedenlerini ve bunların sosyalizmin yenilgisinin genel bilançosu içindeki yerinin ne olduğu açığa çıkarılmış değildir. Böyle bir bilanço çıkarma çalışmasının iki ana ekseninde durabiliriz. Birincisi, Marksist teorinin kadın sorununu, daha doğrusu kadın özgürleşmesini ele alışıyla ilgilenmeliyiz. İkincisi, ilk sosyalist kuruluş deneyinin kendi sorunlarını incelemeliyiz.

Buradaki asıl amacımız deneyimleri incelemek ve çıkarımlarda bulunmak.

Tıpkı bugün de olduğu gibi bundan bir asır evvel de kadının toplumdaki yeri karşı cinsiyle eşit koşullara sahip değildi. Bunun önündeki pek çok engel kadın mücadelesi ile bugün kaldırılmış olsa dahi yaşamın her alanında kadınlar zorluk yaşamaktalar. Devrim öncesi Rusya'yı ele almak gerekirse gelenekçi yapı kadınlar üzerinde bir hegemonyaya sahipti.

Kız babaları düğün gününde damadına gerektiğinde otoritesini kullanabilmesi için bir kamçı hediye ediyordu. Rusya'nın bazı bölgelerinde kadınlar çarşaf giyiyorlar ve genç kızlar satılıyorlardı. Kız çocukları ortalama 12 yaşında evlendiriliyordu. Çarlık rejiminin yarattığı böyle bir ortamda ilerici ve zincirlerinden kurtulmuş kadınlar da yetişiyordu. Bolşeviklerin ilerici ve aydınlık hareketi ile kadınlar kendi benliklerinin ve haklarının farkında olarak erkeklerle birlikte mücadele etmesi bir asır öncesinden şimdiye cesaret tohumlarını ekmıştır.

Bununla beraber tarihte ilk defa kadınlar için eşitlikçi yasalar 1918 yılında çıkan yasalar ile somutluğa kavuşmuştur.

İşçi kadınların kapitalist üretimin sürmesi için hapsedildiği kölece işler işçi kadınların üretime el koymasıyla son buldu. Yemek, çamaşır, çocuk bakımı gibi işler toplumsallaştırıldı. Bolşevik kadınlardan Kollontay'ın verilerine göre 1919-1920 yıllarında Petrograd nüfusunun %90'ı ortak mutfaklardan (yemekhanelerden) beslendi. Aynı yıllarda Moskova nüfusunun %60'ı yemekhanelere kayıtlıydı. Yani kadının evden dışarı çıkmasının yolunu açan reformlar gerçekleştirilmişti. Tarihte ilk kez evlilikle mutfak ayrıştı. Bu basit bir yasama faaliyetiyle gerçekleşmedi. Bunun toplumsal gerçekliği Sovyetlere, yani burjuva devleti ve kapitalist toplumu yıkan ve iktidarı alan işçi sınıfının varlığına dayanıyordu. Öte yandan dünyanın en devrimci ve ilerici fikirleri, toplumun tutuculuğuna rağmen gayrimeşru çocuk ayrımını kaldırıyor, eşcinsellik tamamen özgür bırakılıyor, evlilik ve boşanma tarafların sadece başvurusu ile mümkün olabiliyordu. Çocuklar ailenin değil, toplumun sorumluluğu altındaydı. 1920'de bugün halen tartışılan kürtaj yasalastı ve parasız bir hizmet ve hak haline geldi. Kilise nikahı kaldırıldı.

Bununla beraber toplumda hala da “normal”in dışında tutulan cinsiyet gruplar Ekim Devrimi'nden sonra da zorluklar yaşamıştır. 1934 Büyük Britanya Komünist Partisi'nin eşcinsel bir üyesi hiç cevap alamadığı mektubunda Stalin'e şöyle yazıyordu: “Gelişmek için devasa bir yedek emek ordusuna ve savaşta ölüme gönderecek kitlelere ihtiyaç duyan kapitalizm eşcinselliği doğum oranlarını düşürme tehdidi içeren bir faktör olarak görmektedir (hepimizin bildiği gibi kapitalist ülkelerde kürtaj ve diğer doğum kontrol metotlarını cezalandıran yasalar mevcuttur). Ancak doğrusunu söylemek gerekirse bu imkan (eşcinselleri tedavi etmek) saptanmış olsaydı bile eşcinselleri heteroseksüellere dönüştürmenin ne kadar arzulanır bir şey olduğu konusunda emin olamazdım. Tabi ki bunu arzulanır kılan bazı siyasi nedenler olabilir. Fakat sanırım bu çeşit bir tek tipleştirme metoduna gereksinimin olağandışı güçlü nedenleri olması gerekir.”

Bu güçlü neden bürokrasi idi. İktidarı uğruna milyonlarca muhalifi de katledecekti. Karşı devrimin ekonomisi uluslararası rekabet ekonomisiydi. Kalkınma söylemi (devrimci bir atılımdan farklı olarak) ulus etrafında ve büyük Rus şovenizmi etrafında şekillendirildi. Ulus kavramının temeli ise ailedir. Aileye zeval getiren her muhalefet SSCB'ye yönelik bir sabotaj olarak suçlandı. Gorki “Eşcinselleri ortadan kaldırın, faşizm ortadan kalkacaktır” derken Hitler de eşcinselleri katletmekle meşguldü.

Dünyada değil yalnızca kadınların, eşcinsellerin hiçbir ezilen kimliğin kurtuluşu burjuvazi ile proletarya arasındaki savaştan bağımsız bir sorun değildir. Kadınların özgürlüğü için atılan en büyük adım birisi kuşkusuz Ekim Devrimi'dir. Ancak onun tarihsel çelişkileri kadının ilerlemesinin önünde de bir engel olmuş, dünya devriminin boğdurulması kadın düşmanı bir rejimi açığa çıkarmıştır. Ekim Devrimi de sosyalizmin inşası da kadın olmadan mümkün olamazdı. Fakat Sovyetler deneyiminde görüldüğü üzere sürekli devrim programının yaşama geçmediği bir dünyada ise kadının özgürlüğü mümkün olmayacaktır. Bugünden tüm haklarımız ve kazanımlarımız için emekçi kadınların sınıf mücadelesinin en önüne geçmesi ise sürekli devrim programını mümkün kılacak devrimci yükselişi sağlamak için elzemdir.

Kadınların Devrim Öncesi ve Devrim Dönemindeki Durumu

Fabrika işinin kadın vücuduna etkisi de tümüyle kendine özgüdür. Uzun çalışma saatlerinin yol açtığı biçim bozulmaları kadınlarda çok daha ciddi olmaktadır; kısmen yanlış oturuşun ve leğen kemiğinin kendi genişiminin, kısmen de omurganın alt kesiminin eğrilmesinin yol açtığı kalça çarpılmaları bu nedenlerden ötürü sık sık görülmektedir.

Kadın fabrika işçilerinin diğer kadınlardan daha güç doğum yaptıklarına, sık sık çocuk düşürdüklerine birçok ebe ve doğum yardımcısı tanıklık etmiştir. Tüm bunların yanında bütün fabrika işlerinde kadınlar topluca genel zafiyet çekmekte ve gebe iken doğum saatine kadar fabrikalarda çalıştırılmaktadır. Elbette çalışmayı daha önce bırakırlarsa yerlerinin kapılması ve işlerine son verilmesinde ve gelir kaynaklarının ellerinden yitirilmesinden korkmaktadırlar. Ertesi sabah doğum yapan kadınların akşam hala çalıştıkları bilinmektedir, fabrikalarda makinelerin arasında doğum yapmaları dahi sık görülen bir olaydır. Ve burjuva iş sahipleri bundan olağanüstü hiçbir şey görmüyorlarsa da, gebe bir kadını doğuracağı güne kadar günde on iki-on üç saat ayakta durup sık sık eğilerek çalışmaya “zorlamanın” akıl karı bir durum olmadığını kabul etmek zor değildir.

Doğumdan sonra on dört gün istirahat etmeleri gereken kadınlar bu sürenin uzun olduğunu düşünmektedirler. Kimileri sekiz hatta üç-dört gün sonra, bütün çalışma zamanını tamamlamak için tekrar fabrikaya gelmektedir. Elbette işten çıkarılma korkusu, açlık korkusu kadını iş yapamayacağı halinde dahi fabrikaya sürüklüyordu. İşçisinin hastalık yüzünden evde kalmasına, fabrikatörün çıkarı göz yummaz, işçiler hasta olamaz, loğusa yatağına sığınamaz yoksa fabrikatörün makinelerinin durması gerekir ve böyle bir duruma meydan verilemez, rahatsızlanmaya başlayan işçilerin işlerine son verilir.

Kadının bu aşağılaştırılmış durum, özellikle kahramanlık çağı ve daha çok da klasik çağı Yunanlılarında açıkça görüldüğü gibi allanıp pullandı ve gözlerden gizlendi, zamanla sevimli biçimlere büründürüldü; asla ortadan kaldırılmadı.

Erkeklerin artık kurulmuş olan tartışmasız egemenliğinin ilk etkisi, o sırada ortaya çıkan ataerkil ailenin ara biçiminde kendi gösterir.

Bütün bu çelişkileri içeren ve kendisi ailedeki kaba işbölümüne ve toplumun tek tek ve birbirine karşıt ailelere ayrılmasına dayanan iş bölümü ile, aynı zamanda işbölümünün ve ürünlerinin paylaşımı, üstelik hem nitel hem de nicel olarak eşitsiz paylaşımı ve çekirdeği, ilk biçimi kadının ve çocukların erkeğin kölesi olduğu ailede bulunan mülkiyet doğdu. Ailede henüz elbette çok kaba, gizli olan kölelik, ilk mülkiyettir, üstelik burada modern ekonominin mülkiyet tanımına uymaktadır; bu tanıma göre mülkiyet yabancı emek gücüne buyurmaz. Ayrıca işbölümü ve özel mülkiyet özdeş terimlerdir –birinde etkinlikle ilgili olarak bildirilen aynı şey, diğerinde etkinliğin ürünüyle ilgili olarak bildirilmektedir.

Bundan başka, işbölümü ile tek tek bireylerin ya da tek tek ailelerin ve bütün bireylerin birbiriyle ilişkili çıkarları arasındaki çelişki dile getirilmektedir.

Sermaye, ev işçilerini, kendileri ve aileleri için bir parça ekmek “kazanmak” için işitilmedik ölçüde düşük bir ücreti kabul etmeye hazır olan bu kadınlar arasından seçmeyi yeğler. Bütün ülkelerin kapitalistleri, bu kadınlar arasında, bol bol “kelepir” yatmalıklar (beischlaeferin) da bulurlar. Ve fuhuşa duyulan hiçbir “ahlaki öfke” bu kadın vücudu ticaretine karşı bir şey yapamaz. Ücret köleliği oldukça fuhuş da ister istemez olacaktır. İnsani toplumsal düzenlerin tarihinde ezilen ve sömürülen bütün sınıflar, ezenlere, birincisi ödenmemiş emeklerini ve ikincisi karılarını her zaman vermek zorunda kalmıştır.

Kadın ve çocukların işçi saflarına gittikçe daha çok katılmalarıyla, makine, erkek işçilerin manüfaktür döneminde sermayenin despotluğuna gösterdiği direnişi kırar.

En rezil, en pis ve en kötü ücret ödenen ve kadınlarla genç kızların çalıştırılması yeğlenen işlerden biri, paçavra ayıklamaktır. Büyük Britanya, kendi büyük paçavra depoları bir yana bırakılsa da, bütün dünyada paçavra ticaretinin ana pazarı olarak ün yapmıştır. Japonya’dan, Güney Amerika’nın en uzak devletlerinden, Kanarya Adalarından bu ülkeye paçavra akar. Ama başlıca ikmal kaynakları Almanya, Fransa, Rusya, İtalya, Mısır, Türkiye, Belçika ve Hollanda’dır. Paçavralar gübre, döşek içiriği, yapay yün yapmaya yarar ve kağıt

hammaddesi olarak kullanılır. “Paçavra ayıklayan kadınlar” ilk kurbanlarını kendileri olan çiçek hastalığının ve bulaşıcı başka hastalıkların yayılma aracıdır.

İşçi kadınların kapitalist üretimin sürmesi için hapsediği kölece işler işçi kadınların üretime el koymasıyla son buldu. Yemek, çamaşır, çocuk bakımı gibi işler toplumsallaştırıldı. Bolşevik kadınlardan Kollontay’ın verilerine göre 1919-1920 yıllarında Petrograd nüfusunun %90’ı ortak mutfaklardan (yemekhanelerden) beslendi. Aynı yıllarda Moskova nüfusunun %60’ı yemekhanelere kayıtlıydı. Yani kadının evden dışarı çıkmasının yolunu açan reformlar gerçekleştirilmişti. Tarihte ilk kez evlilikle mutfak ayrıştı. Bu basit bir yasama faaliyetiyle gerçekleşmedi. Bunun toplumsal gerçekliği Sovyetlere, yani burjuva devleti ve kapitalist toplumu yıkan ve iktidarı alan işçi sınıfının varlığına dayanıyordu. Öte yandan dünyanın en devrimci ve ilerici fikirleri, toplumun tutuculuğuna rağmen gayrimeşru çocuk ayırımı kaldırıyor, eşcinsellik tamamen özgür bırakılıyor, evlilik ve boşanma tarafların sadece başvurması ile mümkün olabiliyordu. Çocuklar ailenin değil, toplumun sorumluluğu altındaydı. 1920’de bugün halen tartışılan kürtaj yasalaştı ve parasız bir hizmet ve hak haline geldi. Kilise nikahı kaldırıldı.

Eşit işe eşit ücret ve kadınları çalışma hayatında koruyan kazanımlar yasalaştı. Kısacası burjuva ailenin gericiği ve baskısı ortadan kaldırıldı. Yeni toplumda aile maddi zorunluluklara ve ezilmeye değil **gönüllü birlikteliğe** dayanacaktı. Yine de kazanılmış haklar otomatik olarak kültürel ve ahlaki değerleri bir günde değiştirmeye yetmiyordu. Bunun için toplumsal gelişme ilerletilmeli, gerici fikirlerle savaşılmaması ve kuşaklara yayılacak olan komünizmin inşası gerekliydi.

Kadınların çok geniş bir kısmı köylü ülkesi olan Rusya’da kırsalda yaşıyor ve okuma yazma dahi bilmiyordu. Nadejda Krupskaya önderliğinde çok başarılı bir okuma yazma seferberliği başlatıldı. Devrimin özgürlüklerinin taşıyıcısı işçi kadınlar Bolşevik kadınların öncülüğünde kurulan Jenotyel etrafında örgütlendi, kadınların Bolşevizme kazanılması ve işçi devletinin kadın haklarını ilerletmesi için kolları sıvadı. Çünkü erkek egemen fikirler toplumda sadece erkekleri değil, kadınları da ikna etmeden kalıcı olamazdı ve sosyalizmin zaferi, kadınların devrime katılımı oranında mümkün olabilirdi. Tüm Rusya İşçi Kadın Kongresi’nin 1918’de Kremlin’de yaptığı ilk kongre ile birlikte kadınları devrimci dönüşümün en önüne koymak üzere bir seferberlik başlatıldı. Buna göre emekçi kadınlar Sovyet modeli bir yapılanma ile kendi taleplerini iktidara taşıyordu. Buna göre kadınlar Sovyetlere kazanılacak, parti hükümet ve sendikada daha aktif hale getirilecek, ev içi kölelikle savaşılabilecek, kadın emeğinin ve anneliğinin korunması için mücadele edilecekti. Kongrenin çalışmaları binlerce yeni kadını devrimci saflara kattı, komünal inşanın bir parçası olarak yargıç, işçi, milis ve asker olarak yeni topluma kazandırdı.

Alt yapıdaki bu muazzam gelişme kadınların tam anlamıyla kurtuluşuyla neden sonuçlanmadı? Çünkü kadınların kaderi ilk işçi devletinin kaderinden bağımsız olamazdı. Rusya’da Sovyet iktidarının ortadan kalkması, bürokrasinin karşı devrimi ve tek ülkede sıkışan karakteri kadınların da özgürleşmesini aynı oranda imkansız hale getirdi. Bu yükseliş ve düşüş ancak Sovyetlerin tarihini konuşarak anlaşılabilir.

Marksizm ve Kadın Üzerine

Elbette Marx kadın sorunuyla “doğrudan” “yalnız onun üzerinde durarak uğraşmadı. Bununla birlikte, kadın hak-eşitliği için eşsiz olanı, en önemli olanı yaptı. Materyalist tarih kavramıyla bize kadın sorunu üzerine eksiksiz formüller vermediyse de, daha iyisini verdi; onları bulmak ve kavramak için doğru, güvenilir yöntemi. Kadın sorunu genel tarihsel gelişmesinin akışı içinde, tarihsel bağımlılığı ve haklılığı içinde, genel toplumsal bağlantıların ışığından açıkça anlamamızı, onun itici ve sürdürücü güçlerini tanımamızı, onların yöneldikleri amaçları, ortaya konan sorunların ancak varlıklarıyla çözüme kavuştuğu koşulları bulabilmemizi yalnız materyalist tarih anlayışı olanaklı kılar (Clara Zetkin Berlin 1957 *Ausgewahlte Reden und Schriften*).

Elbette Lenin “kadın sorunu” üzerine hiçbir kitap, geniş kapsamlı hiçbir inceleme yazmadı. Toplumsal sorunları genellikle soyut olarak ele almak, onun tarzı değildi. Proleter devrimi yapmak için önemli görülen her şeyi pek açık, bağlamalı düşünür, pek kesin ve belirgin biçimde dile getirirdi. Bundan ötürü, yapıtında, kadınların burjuva toplumundaki yüz kızartıcı ve özgür olmayan konumu ve kadınların komünizmin gerçekleştirilmesi için belirleyici önemi ile ilgili anlayışı hemen belli olur.

Engels, ‘The Origins of the Family, Private Property and the State’ isimli eserinde kadını bir alt sraya koyan “Burjuva Aile”nin özel mülkiyet sonucunda ortaya çıktığını ve dolayısıyla kapitalizmin bir yan ürünü olduğuna inanmıştır. Bunun anlamı; sınıf istismarının cinsel baskıdan çok daha derin ve önemli bir süreç olduğudur. Kadınlar; erkekler tarafından değil, özel mülkiyet kurumu, kapitalizm tarafından baskı altına alınır. Ayrıca, kadının özgürleştirilmesi kapitalizmin devrilip yerini sosyalizmin aldığı sosyal bir devrimin yan ürünü olacağı manasına da gelir. Dolayısıyla özgürleşme arayan kadınlar “Sınıf Savaşı”nın “Cinsiyet Savaşı”ndan daha önemli olduğunu görmelidirler. Böylece feministler enerjilerini ayrılıkçı bir kadın hareketini desteklemeye harcamak yerine işçi hareketine yönlendirmelidirler.

Kate Millett, “Sexual Politics” (Cinsel Politika) isimli eserinde, ataerkilliği bütün siyasi, sosyal ve ekonomik yapılardan geçen ve her tarihsel ve geçici toplumlarda ve de temel dinlerde bulunan “sosyal bir değişmez” olarak tarif etmiştir. Kadın ve erkeğin farklı rollerinin temeli “Şartlanma” sürecinde yatar.. Erken yaşlardan itibaren kızlar ve erkekler çok belirgin toplumsal cinsiyet kimliklerini kabul etmek için teşvik edilirler; bu süreç büyük ölçüde aile içinde, “Ataerkilliğin temel kurumu”nda, gerçekleşir. Ancak; edebiyat, sanat, kamusal hayat ve ekonomide de görülür. Millett, 1960’larda ve 1970’lerin başlarında “Bilinçli Yükseltme” (consciousness rising) süreciyle ataerkilliğe meydan okunmasını önermiştir. Kadının özgürleşmesi devrimci bir gelişme gerektirir. Aile kurumu yıkılmalıdır ve toplumun her düzeyinde işlerlik gösteren kadınlara yapılan psikolojik ve cinsel baskı yok edilmelidir.

Kadını bir alt sraya koyan burjuva ailenin özel mülkiyet sonucunda ortaya çıktığını ve dolayısıyla kapitalizmin bir yan ürünü olduğuna inanmıştır. Bu insanlık dışı durum dolayısıyla başkaldırmaya zorlanır, bundan ötürü proletarya kendi kendini kurtarabilir ve kurtarmalıdır. Ama kendi öz yaşam koşullarını ortadan kaldırmadan kendini kurtaramaz. Bugünkü toplumun kendi durumundan kapsanmış insanlık dışı bütün yaşam koşullarını ortadan kaldırmadan kendi öz yaşam koşullarını ortadan kaldıramaz.

Sovyetler’de Kadın Özgürleşmesi

Yaşanmış bir deneyim olarak Sovyetler Birliği'ni ele almadan önce Lenin'in iki özlü belirlemesini aktarmak gerekirse; ilki: "Sovyet iktidarı, demokrasiyi en ileri ülkelerden bile daha büyük ölçüde gerçekleştirmiştir, çünkü kanunlarında kadınların eşitsizliğinden hiçbir iz bırakmamıştır... Tek başına kanunlar tabii ki yetmez ve salt kanunlar bizi memnun etmez." (Kadınların Kurtuluşu, s. 78) İkincisi: "Sosyalizmi kurmak için şimdi temeli temizleme hazırlıkları yapıyoruz, ama sosyalizmin kurulması ancak kadınların tam eşitliğini başardığımızda ve önemsiz, aptallaştırıcı, üretici olmayan işten kurtulmuş olan kadınlarla, bu yeni çalışmayı birlikte yüklediğimizde başlayacaktır. Bu, uzun yıllarımızı alacak bir iştir." (age, s.79)

Sorunu tartışırken bu iki önermeyi özellikle göz önünde tutmak gerekir. İlk sosyalist inşanın gerçekleştiği Sovyetler Birliği'nde, kadın sorununun çözümü doğrultusunda gerçekleşenler, gerçekleşemeyenler, yanlışlar-doğrular, nedenleri; ileri atılımlar, sendelemeler, geriye dönüşler pek çok olgu var bu deneyde. Ekim devriminden hemen sonra Bolşevik hükümet kadın sorununda çözüm için yasa bazında çok önemli değişikliklere gidişi başlattı. Değişimleri kronolojik olarak sıralayalım:

1. 29 Ekim 1917; sekiz saatlik işgünü kabul edildi ve kadınlara gece çalışma yasağı getirildi.

2. 28 Kasım 1917; yüz otuz küsür kadar milliyet ve etnik gruba mensup cinslerin tam hak eşitliği ilan edildi: "Kadına tüm insan hakları tanınarak insan konumuna uygun sorumluluklarını yüklemeye, mutfaktan ve çocuk odasından dışarı, tarihin yeni çağına çıkartma..."

3. 18 Aralık 1917; evlilik yasaları değiştirildi, erkeği üstün gören tüm yasalar değiştirildi, evlilikte kadın erkek eşitliği sağlandı. Boşanma kolaylığı, meşru-gayrı meşru çocuk ayrımı kaldırıldı. Kilisenin evlilik kurumu üzerindeki etkisine karşı mücadele amacıyla yalnızca "medeni evlilik" geçerli sayıldı.

4. 17 Ekim 1918; Evlilik, Aile ve Vesayet Yasası (SED ve KK s. 299) çıktı. (Yasa 1 Ocak 1927'ye kadar yürürlükte kaldı.)

5. 1921 yılında çıkarılan kararnameyle, evlilikte özgür soyadı seçimi hakkı tanındı.

6. 18 Ekim 1920 kürtaj yasağı kaldırıldı, devlet kontrolünde yapılması kararlaştırıldı. Lenin, henüz Avrupa'dayken, kürtajı; "toplumsal bir kötülük" sayar, kürtaj yanlılarını da "yeni maltusçuluğun" ve "kuşbeyinli ve bencil filisten çiftlerin çocuk düşmanlığı" olarak değerlendirir. Devrimden sonra Sovyet devleti, dünyada ve Rusya'da giderek yaygınlaşan "toplumsal kötülük" sayılan illegal kürtaja karşı, onu serbest bırakarak mücadele kararı vermek zorunda kalmıştır: "Bütün ülkelerde yasama, bu kötülüğe karşı hem kürtaj yapma suçlusu kadını, hem operasyonu yapan doktoru cezalandırarak mücadele ediyor. Bu mücadele yöntemi etkisizdir. Kürtaj zorunlu olarak gizlice yapılmakta ve kadın pek çok durumda, cahil kişilerin kurbanı olmaktadır... İşçi köylü iktidarı, bu olayın sosyalizmin inşasıyla giderek ortadan kalkacağını öngörmektedir." (aktaran, H. Y., Kadın Sorunu Üzerine Yazılar, s. 251) Demek ki, yasaklamanın "bu kötülüğü" ortadan kaldırmada o güne kadar çok etkisiz olduğu görülmüştür. Aydınlatma kampanyası, devlet kontrolünde, sağlıklı ortamlarda kürtaj, anne ve çocuğun devletçe korunması, meşru ve gayrı meşru çocuk ayrımının ortadan kaldırılması gibi önlemlerle, "sosyalizmin inşasıyla giderek ortadan kalkacağı" öngörülerek, mücadele yolu seçilmiştir.

Sovyet devletinin seçtiği yol hiç kuşkusuz kadın cinsi bakımından devrimsel değerde kazanımdır. Ancak yaklaşımda hiç sorun olmadığı anlamına gelmiyor. Nüfus planlamasının, bir soyutlama olarak, yeni maltusçulukla bağı kurulabilir belki ama kürtajın "toplumsal kötülük" olarak nitelendirilmesi kabul edilemez. Bütün tek tanrılı dinlerin, –özellikle kilise eliyle kadına karşı ağır suçlar işlemiş olan Katolikliğin– insanlıkta yarattığı önyargıları dillendirmekten başka bir anlama gelmez bu. Analığı kutsayan tek tanrılı dinlerin, kız çocuğu doğuran kadınların yaşadığı aşağılanmanın ve kız bebeklerin öldürülmesinin esin kaynağı

olduğunu bilmekteyiz. Kaldı ki, istenmeyen gebelikten kurtulma bir hak olarak kadına – ekonomik ve toplumsal koşullar nedeniyle– tanınırken bunu kullanmanın “toplumsal kötülük”le anılması, hiç de demokratik ve eşitlikçi bir duruş değil. Örneğin, kürtaj için başvuran kadına, “toplumsal kötülük” yapmakta olduğunu düşündürmekten daha ağır bir baskı olabilir mi?

Nitekim, 16 yıl önce boyun eğilen “kötülük”, gerekli ekonomik koşullar sağlandığına kanaat getirildiğinde, “giderek ortadan kalkacağı” sosyalist bakış açısı unutulmuş 1936’da, yeniden yasaklanmıştır. Yasakla, toplumsal bir sorunun çözülemeyeceği; yasak varsa eğer, orada bir çözümden, hele de toplumsal bir çözümden söz edilemeyeceği açıktır. Üstelik bu kararlar kürtajın yeniden yeraltına itilmesinden başka bir sonuç elde edilememiştir. Kürtaj yasağının kadınların toplumsal alanda etkinliklerini sınırlayıcı olduğu da bir gerçek. Örneğin kürtaj tartışmalarına katılan bir öğrenci kadın, eşi de öğrenci olduğu, üstelik birlikte yaşayacakları evleri bile olmadığı o koşullarda (1935 yılı) çocuk sahibi olacak durumda olmadıklarını, eğer kazara çocuk sahibi olurlarsa kendi eğitimini yarım bırakmak zorunda kalacağını, bunu ise istemediğini dile getirerek tartışmaya katılmaktadır. Bu örnek de gösteriyor ki, kürtaj yasağı, kendilerini sosyalizmin kuruluşuna adayan, bunun için nitelikli işgücü haline gelmek için çırpınan genç kadınların eğitim ve hatta, daha sonra açığa çıkacağı gibi üretim süreçlerine katılımını baltalamıştır ya da öyle bir potansiyele sahip olmuştur. Dolayısıyla kürtaj ile ilgili karar olsa olsa siyasal bir “çözüm”ün ifadesi olabilir, Sovyetler Birliği’nde olan da budur. Söz konusu zaman diliminde yaklaşan savaşa ve ekonomik inşada insan gücüne duyulan ihtiyaç nedeniyle böyle bir karar aldığından kimse artık şüphe etmemeli. Peki, ortada kalan sorun ne? Politik ihtiyaçlar sosyalist bir iktidarı ve dünyanın öncü komünist partisini, kürtaj konusunda –elbet yalnız bu değil, sorunun birçok başka konularında da– Marksist ilkedden sapmaya itmiş, bir ihtiyacı teorileştirerek geleceğe yanlış bir bakış açısını aktarmıştır. Daha kötüsü, yeni bir dünyayı kurmakta olan genç kadın ve erkek kuşaklara bir politik ihtiyacı açıklamak, bu noktada onları aydınlatarak harekete geçirmeye güvenmek yerine, idari kararlara, yönetsel yetkilere güvenmek yolunun seçilmiş olmasıdır. Ki bu da, bir miras olarak halen omuzlarımızdaki yüklerden biridir. Bu tür yaklaşımların sonuçları ağır bedeller olarak ödenmiş, sadece Sovyet halkına değil tüm insanlığa. Sosyalizme ve sosyalist iktidar güçlerinin gerçeği ilan ederek, mücadelede kararlılığı geliştirebileceğine güveni sarsmıştır. Bu gibi olgular, karşıdevrim güçlerinden başka bir dizi revizyonistin, küçük burjuva aydınların ve örgütlerin sosyalizmin bu ilk deneyiminin kadınlara kazandırdıklarını karartan saldırılar yapmalarına alan açmıştır.

Evlilik Yasaları Kadın Özgürleşmesini

1926’da (1 Ocak 1927) yeni bir Evlilik ve Aile Yasası çıkarılarak evlilik konusunda ortaya çıkmış yeni arayışlara yanıt üretilmek istenmiştir. Şirin Tekeli, bu yasa dolayısıyla sosyalist devletin evlilik ve aile politikalarını “1926’dan itibaren yeni aile yasasıyla birlikte geri dönüş başladı” diye değerlendirmektedir. Bir kere yasa, boşanma özgürlüğünü kısıtlamamaktadır. Çünkü, çok şiddetli tartışmaların sonunda serbest evlilikler yasal evliliklerle eş tutulur ve tek tarafın başvurusu yeterli görülerek, önemli bir aleyhte ağırlığa karşın, boşanma kolaylaştırılır. Sorun yasada değil, içinden geçilen maddi-siyasi hayatın koşullarındadır. Gelişmeler, ekonomik ve toplumsal gerçekliğin kadınların özgür yaşamları seçmesine olanak vermediğini, bir ölçüde eskiye-geriye dönüşün ip uçlarının o dönemde başladığını gösteriyor.

Peki, Lenin’in uyarısına ve boşanma hakkının kadın ve çocukların aleyhine işlediği görülmesine rağmen boşanmayı daha da kolaylaştırmasını eleştirmeli mi? Bu ne derece doğru

olur? Boşanma özgürlüğünü erkek cinsi kendi leyhine kullanmayı başarmış, kadınlar bu kez boşanma özgürlüğü adı altında cinsel istismara ve ezilmeye devam etmiştir. Evet ama yine de bu toplumsal gerçekle yasalara dayanarak mücadele edilemezdi, edilememiştir de. Buna karşılık bir çözüm olarak başvuru boşanmanın zorlaştırılmasının kadını kendisini her fırsatta istismar etmekten kaçınmayacak bir erkeğe ve mutsuz evliliğe daha fazla katlanmaya mecbur edeceği açık değil mi? Ya da kadını, aşağılanmanın bir başka biçimi olan nafakaya, hatta nafaka peşinde koşmaya mahkum edeceği açık değil mi? Ve nihayet eve kapatılmasını kaçınılmaz hale getireceği belli bu tür kararlarla toplumsal maddi gerçeklikle mücadele edilebilir mi ya da edilebildi mi? Sonuçlara bakarak söylemeliyiz ki, Sovyet pratiği beklenenin aksini açığa çıkarmıştır. “Düzen tutturma” girişimleri, toplumsal kurumları giderek daha fazla partiyi, devleti ve eskiye başvurmak zorunda bırakmıştır. Eskiye her başvurma, giderek mülkiyet düzenindeki aile- boşanma araçlarına geri dönmeyi kaçınılmaz kılmıştır. Hiç kuşkusuz sosyalizm, kapitalizmden komünizme geçiş dönemi, bölüşüm alanında “burjuva hukuku”nun geçerli olduğu süreçtir. Toplum herkese ihtiyacını veremediği sürece burjuva hukukun baskısının süreceği yerlerden birinin hala “eski” formatta süren aile olacağı da bir gerçek. Bu durumda komünist partisi ve sosyalist iktidarın, geleceğin önünü açmaya özen göstermesi, ezilen cinsi ilgilendiren her olayda, ‘yeni’ nin araçlarına gözünü dikmesi gerekir. Örneğin nafakanın, sosyalist iktidar altında olsa da başvurulduğunda kadını eski duruma geri götürmede bir köprü olduğu görülemez miydi? Bunu görenler yok muydu? Vardı elbet. Aleksandra Kollontay bu gerçeği gördü ve henüz ekonomik özgürlüğüne kavuşmamış kadınların boşanma halinde, zaten evlilik birliği yürümediği için ayrıldığı erkeğe bağımlılığını sürdürecektir nafakanın yerine “devlet fonu” oluşturulmasını önerdi. Ama onun ve onun gibi düşünenlerin sesleri o koşullarda yeterince dikkate alınmadı. Sosyalist devlet, ilk başlarda toplumsal fonların kullanım alanlarına boşanmış kadınları almayı öngöremedi.

Bunlara bakarak kadının özgürleşme derecesinin sosyalizmin kuruluş derecesini belirleyeceği doğrusunun yeterince bilince çıkarılmış olmadığını anlıyoruz. Erkek egemen toplumsal çerçeve elbet siyasi çerçeveyi de etkilemiş, pek çok durumda belirlemiştir. Peki, erkek egemen toplumsal çerçeveyi kabul ettiğimize göre önerilenin hayali olduğunu söylemek gerekmez mi diye sorulabilir. Gerçekten de Kolontay’ın önerisi hayali miydi? Bir akıl yürütme denemesiyle önerilenin hayali olmadığına rahatça ulaşırız. Erkeklerin, evliliği ve boşanmayı, Müslümanların ‘muta’ evliliğine çevirmelerini önlemek istiyorsak, “nafaka” denen para devletçe tahsil edilmeli ve Kollontay’ın önerdiği gibi “kadına ve çocuğa yardım” fonuna aktarılmalı. Hiçbir kadın eski “koca”nın olası eziyetine terk edilmemelidir. Kadını mutsuz bir evliliğe ve sorumsuz bir kocaya mahkum etmeden toplum eliyle sorun ancak böyle çözülmüş olur. Kaldı ki bugün burjuva toplum düzeninde nafaka ile kadının yarımını bile onu terk eden ya da terk edilen kocaya bağımlılıktan kurtaracak yeni mekanizmalar; örneğin ev kadınlarına genel sigorta, emeklilik hakkı önermiyor muyuz? Demek oluyor ki, nafaka yerine genel sigorta, kadın için toplumsal fon, bugün burjuva düzene karşı mücadelede demokratik bir talep, gelecekte de devrimci ve sosyalist iktidarların uygulayacağı demokratik veya sosyalist bir tedbir olabilir.

Sovyetler Birliği’nde kadına çocukla özdeş yardım politikasını da bu bağlamda eleştirmek gerekir.

1936 yılında çıkarılan yeni aile yasası öncekilerden farklı olarak boşanmayı zorlaştırdı ve “Sovyet ailesinin güçlendirilmesi” formülüne ulaşıldı. NEP etkisindeki ekonomik hayat koşullarında bile ailenin güçlendirilmesine gereksinim duymayan sosyalist iktidar, sadece kadını ve çocuğu korumanın güçlendirilmesiyle uğraşmışken 1936’da, hem de “sosyalist ekonominin kuruluşu tamamlanmış”ken, Sovyet toplumunda “eski tip sınıflar kalmamış”, “geriye dönüşün imkansız olduğu” ilan edilmişken bir düzen örgütlenmesinden başka bir anlama gelmeyecek olan Sovyet ailesinin güçlendirilmesine ulaşılmıştı. Niye, neden ve nasıl

varıldı bu noktaya? Ayrıca sonuçları ne oldu? Bunlar bugün sosyalizm deneyleriyle uğraşılırken en çok sorulması gereken sorular.

Bugün birçok olguyu bir araya getirip değerlendirdiğimizde “ailenin güçlendirilmesinin” de bir düzen tutturma kaygısıyla yapıldığını anlıyoruz. Bu ‘düzen’ ise eski düzendir ve ailenin güçlendirilmesi, kadın özgürlüğünden ödün verilmeden olmazdı. Kadın özgürlüğünü feda etmeden aile; yani koca-baba, çocuk, kadın-anne birliğinin güçlendirilmesi olmazdı. Çünkü aile dediğimiz bu çekirdek, başka şeylerin yanında kadının evsel köleliği üzerine kurulmuştur zamanında. Sovyetler’de katedilen onca mesafe bile, henüz daha o evsel kölelikten çok az şey atmıştır.

Sorun elbet burada bitmiyor, “geriye dönüşün imkansız olduğu”nun ilan edildiği halde Sovyetler Birliği’nde proletarya diktatörlüğünün güçlendirilmesi, askeri ve sivil güvenlik kuvvetlerinin güçlendirilmesinin gerekliliği üzerinde de duruluyor, hatta bu açılardan durum teorileştirilerek Marksizme “katkı” sunuluyor. Demek ki, o tarihsel kesitte toplam olarak bir düzen örgütlenmesi ile yüz yüze kalındığını ya tercih edildiğini görüyoruz. Bunları da hesaba katarsak varılan durak daha iyi anlaşılacaktır.

Kadın Örgütlenmesi

Ezilen cins olarak kadınlar arasında politik çalışmanın özel araçlar, özel yöntemler olmaksızın örgütlenemeyeceği dünya komünist hareketinin en önemli görüşlerinden biridir. Bu bilince ulaşıldığında partiler ve sendikalar kadınlar arasında özel çalışmalar örgütlemeye başlamışlardır. İşçi kadınlarla başlamak üzere ezilen kadınların kitleler halinde devrim ve sosyalizm mücadelesine katılması ancak böyle sağlanmıştır. Sosyalist devrim kadının cins olarak kurtuluşunun da maddi koşullarını yaratacaktır çünkü. SBKP (Sovyetler Birliği Komünist Partisi)’nin devrim öncesi pratiğinde bu ne kadar böyle oldu, bunun çok açık verileri yok. Ama Ekim devrimi olduğunda, Clara Zetkin’in önderliğinde Batı Avrupa Sosyal Demokrat partilerinin çalışmasında bu esaslar, partilerdeki erkek egemen direnişlere karşın uygulanmaktadır.

Ekim devriminden hemen sonra SBKP’de de partinin kadın kolları olarak Jenotyel örgütlenmesine gidilmiştir. Kollontay, İnesa Armand Jenotyel’in ilk başkanlarıdır. Merkez Komitesi’ne bağlı olarak çalışan Jenotyel on yıl boyunca partide ve partinin kitleler arasında kadın özel çalışmasını örgütlemiş, yeni bir hayatın ve yeni bir toplum biçiminin oluşmasına kadınların katılımını sağlamak için uğraşmıştır. Öylesine zorlu bir uğraştır ki, kadın öncüler, ezilenin en ezileni kadınları aydınlatma ve örgütlenmeye gittiklerinde çok kez yaşamlarını yitirmişlerdir. Devrimden sonra bile geniş Rus kırı halen Çarlık kırı gibidir. Jenotyel örgütlenmesi sayesinde ataerki sistemin sayısız engeli aşılmaya çalışılmış, kadınların eğitim seferberliğine katılımı sağlanmıştır. Jenotyel’in özel çabalarıyla Parti geniş kadın kitlelerini sosyalizmin ekonomik inşasına katmış, fabrikalar, tarım kooperatifleri kadın emeği ile yürünecek yolu kısaltmıştır. Bu arada asırlardır yoğun emek sarfetmesine karşın erkeğe bağımlılıktan kurtulamayan kadın cinsi ilk kez kendi emek sarfının karşılığı olan ücretini alır hale gelmiştir. Asırlardır egemenliği altında kaldığı baba-koca gibi erkek cinsten ekonomik olarak bağımsızlaşma olanağı şimdi artık gerçek zeminine kavuşmaya başlamıştır. Süreç böyle geliştikçe asırların erkek egemenliğinin ekonomik temelleri de köklü olarak yıkılmaya başlayacak, kadınla erkek arasındaki eski ilişkilerin köklü olarak yıkılmasını getirebilecektir artık. Ancak yaşanmış gerçekliğin açığa çıkardıklarına göre, maddi zemin yaratılmış olması bir çırpıda kadının erkekten bağımsızlaşmasını getirememiştir.

Böyle bir sonuca ulaşmak, daha çok zaman isteyen, yepyeni yaşam alışkanlıkları edinmiş yepyeni kadın ve erkek kuşaklarını gereksinecektir. Kollontay’ın dediği gibi, kolektif yaşam alışkanlıkları edinmiş, özel- genel alan ayrımını ortadan kaldırmış kuşaklar

gerekecektir. Evet ama bunlar da kendiliğinden olmayacaktır. Buraya ulaşmak da yeni bir devrimci yaklaşım ve bilinçli bir yönelimle kitlelerin aydınlatılması, eğitilmesi ile mümkün olacaktır. Ancak böyle zorlu mücadeleler, tüm hayatı elinde tutan erkek egemenliğinin yenilmesini gerektirecektir.

Açıkçası sürece başka etkenler karışmalıdır; sosyalist hayat tarzı yalnızca maddi temeli ile değil, toplumsal ve siyasal, cinsel çelişki ve çatışmaların üstüne gidebilecek yeni yapılarla, yeni üst yapı kurumlarıyla da var olmalıdır. Sovyet deneyiminin en zaafı yanı, bir başka ifadeyle zayıf karnı tam burası. Jenotyel kadın kitleleri arasında özel çalışmalar yaparken, partinin direktifleriyle sosyalist ekonominin kuruluşuna, sovyet ve kooperatif üretim ve yönetimlerine çekilmesi olarak belirliyor. Parti içinde, sovyet örgütlenmesinde, fabrika ya da kolhoz örgütlenmelerinde, hatta sendikalarda kadının geri kalmışlığının erkek egemenliğiyle herhangi bir ilişkisi kurulmadığı gibi, onunla bir mücadele de genel olarak öngörülmemektedir. Erkek egemenliğiyle mücadele daha çok Ortaasya'nın feodal yapısı ve dinsel yobazlığıyla bilinen eski sömürge ülkeleri, daha çok da Müslüman toplumlar anlaşılmaktadır. Jenotyel aktivistlerinin aydınlatma kampanyaları da daha çok buralarda örgütlenmiştir. Oysa erkek egemenliği, bizzat parti ve sovyet organlarının da tespit ettiği gibi Rusya toplumunun bütününde egemendir. Bunun parti yapısında, ekonomik toplumsal yapıda, sosyalizmi inşaa ederken hedef tahtasında tutulacak bir durum yarattığı görülüyor, ya da üstünden atlanıyor. Lenin'in "ezilenin en ezileni kadınlar"a çağrısı yanıtız kalıyor, kadını evden mutfak ve çocuk bakıcılığından devlet yöneticiliğine çekecek adımlar esasen kreş- yuva açmak olarak algılanıyor. Kadın özel çalışmasının hedefleri arasında erkek egemenliğiyle mücadele başlıca bir görev olarak konamıyor.

1919 yılında kurulan Jenotyel'in kadın kitleleri arasında çalışmasının önemine onca dikkat çeken konferans ya da Kongre kararları var. Örneğin 4. Parti Kongresi "işçi ve köylü kadınların toplumsal kurtuluşu için çalışmayı görmezden gelen belli eğilimlerin bulunduğunu" saptıyor ve partinin kadınlar arasındaki çalışması için "ana görevleri" şöyle sıralanıyor: "a) politik ve kültürel eğitim yoluyla geniş işçi ve köylü kadın tabakaları arasında Partinin etkisini yaymak, b) işçi ve köylü kadınları Parti, sendika, kooperatif ve sovyetlerin inşasına çekmek, c) sovyetler, sendikalar, kooperatif ve diğer örgütler üzerinden işçi ve köylü kadınların yükünü azaltacak olan kurumların (çocuk yuvaları, kamu yemekhaneleri vs.) inşasına çalışmak." (Belgeler, İşçi Köylü Kadınlar Arasında Çalışma Üzerine, s. 12) Aynı belgenin aktardıklarına göre, bu genel görevlerin yanında en acil görevler de aynı mantıkla sıralanıyor: Kadın işçilerin iş tezgahı başından partiye kazanılması, en bilinçli köylü kadınların partiye kazanılması; Sovyet, sendika, kooperatif ve iktisat örgütlerinde seçimle gelen aktivistlerinin sistemli ve enerjik şekilde terfi ettirilmeleri, öne çıkmış kadınların sorumlu işler için eğitilmeleri, komünist kadınların parti ve Sovyet organlarında yönetici konumlara terfi ettirilmeleri ve sistemli kitle çalışmasının örgütlenmesi. Sayılanların tümü, kadın cinsin üretim ve yönetim, politika ve özel olarak yönetim işlerine çekilmesinin hedef seçildiğini, bunun için çalışmalar yürütüldüğünü kanıtıyor. Ne var ki, bu kararlar uygulansa bile kadının ev-çocuk-koca üçgenindeki sorunlarına çözüm ile yeterince birleşmediği, özel olarak bu alanda erkek egemenliğinin baskıcı ve mülkiyetçi özellikleriyle savaşılmadığı da bir başka gerçek. Böyle olunca kadın cinsin evdeki yükü esasen korunurken üretim ve yönetime çekildiğinde sırtındaki eski kamburları atamıyor. Bu durumda yeni ve onu hayatın merkezine taşıyan görevler onu özgürleştirici olmaktan çok yükünün çoğalması anlamına geliyor.

Diğer yandan milyonlarca kadın emekçi arasındaki çalışma bütüne göre çok küçük bir azınlığı oluşturan Jenotyel'lere havale edilmekte, sık sık onların başarısızlıklarından, daha doğrusu yetmezliklerini başarısızlık ilan etmekten uzak durmayan parti kararları ile Jenotyellerin çalışabilme olanaklarıyla ilgilenmeyen parti örgütlerinin bir avuç öncü kadını bıkkınlık noktasına getirdiğini tahmin etmek zor değil. Yorgunluklar da böyle ortaya çıkıyor. Lenin, partinin kitle çalışmasının yarısı kadınlar arasında örgütlenmeli demişti. Partinin

yaptığı tüm yükü, parti örgütlerinin önüne binbir engel çıkardığı, bu yüzden bin türlü geri eğilimle cebelleşen Jenotyellere havale etmek olmuştur. Üstelik, yine belgelerden öğrendiğimize göre, partide jenotyellerin “kendi başlarına çalışmalarından” ve parti görevlerine ilgisiz kaldıklarından da şikayet ediliyor. Kadın özgürleşmesinin ihtiyaçlarının parti örgütlerince anlaşılmadığının kanıtları bunlar aslında. İlginçtir, Jenotyel’den bir başka şikayet de, “aydınlatma çalışmalarıyla yetindikleri, işçi köylü kadınların toplumsal kurtuluşu için çalışmayı görmezden geldikleri” yönünde. Günümüzde de sık sık duyduğumuz bu yakınmaların kadın özel çalışmasını biraz da sapkınlık veya parti çalışmasına rakip sayan erkek egemenliğinin hazımsızlığı olduğunu anlıyoruz. Kadın örgütlerinin bu kararları sorgulayamadığı da anlaşılıyor, çünkü oluşmuş sağlam bir kadın bilinci de görülüyor o tarihsel kesitte.

1923’te yapılan 12. Parti Kongresi’nde, partinin işçi ve köylü kadınlar arasındaki çalışmasıyla ilgili alınmış bir kararda (2. madde, s. 9) kadının kurtuluşu için sırtındaki yükleri (çocuk bakımı, ev işi) almanın önemine vurgudan sonra, “yüklerin alınışındaki hız düşüklüğüne tepkiyi”, belki de daha hızlı bir gelişme için öncelikleri değiştirmek isteyen kadın hareketliliğinin feminist sapma olarak nitelendiğini görüyoruz. Feminizm, bir umacı gibi o gün de komünist ya da öncü kadınlara karşı kullanılıyor. Bugün kadınlar lehine alınabilecek tedbirleri almayan burjuva hükümetleri erkek egemen tutumla suçluyorsak proletaryanın hükümetinden daha büyük adımlar beklemek kadınların hakkı olmamalı mı? Hem de feminist umacısıyla korkutulmaya uğramayacağından emin olmak hakkı olmalı, değil mi?

Elbet bu değişikliklerin öyle kolay olmadığını biliriz de erkek egemen siyaset tarzının önceliklerinin, kadınlar söz konusu olduğunda öyle çok objektif olmayabileceğini kestirebiliriz. Sosyalizmin inşası sırasında da kadın özel örgütlenmesine, siyasette eşit temsile bu yüzden şiddetle ihtiyaç var. Sovyetler Birliği deneyiminin en açık dersi de bu olmalı. O nedenle kadın cinsin bugün siyasetin merkezine yürüyüşünü örgütlemek, özerk ve bağımsız özel kadın örgütlenmelerini her alanda kurmak ve geliştirmek geleceğin güvencelenmesi için de bir zorunluluktur.

Sonuçta henüz en geniş kadın kitlesinin politikaya aktifçe ve erkeklerle eşit temsil düzeyinde katılımı sağlanmamışken hele, daha yolun başındayken, 1929’da Partinin kadın özel örgütlenmesi olan Jenotyel fiilen sistemi lağvedilmiştir. Jenotyellerin Merkezi Yönetim Başkanı Artyuşina, aynı yıl bu tasfiyeyi; “yeniden inşa dönemi”nde kadın bölümlerinin çalışmasına dayanmanın “tamamen yetersiz olacağı” ile gerekçelendirmekte ve şöyle devam etmekte: “Şimdi kadının kölelikten kurtarılması uğruna sovyetlerden, sendikalardan, kooperatiflerden, iktisat organlarından daha fazla yararlanmak gereklidir. Kadının kurtuluşu için alınacak önlemler, kadın işçi bölümlerinin ‘ayrıcılığı’ olmaktan çıkarılmalıdır artık.” (Aktaran, SED ve Kadınların Kurtuluşu, C.1, s. 134) Söylenene göre, kadınların çıkarlarını artık bütün devlet kurumları ve kitle örgütleri koruyacaktır ve kadınlar arasında çalışmayı salt kadınların yürüteceği çalışma olarak algılayan anlayışla mücadele edilecektir. O dönemde ve sonrasında Partide tartışmalı olmaya devam eden konu 16. Parti Kongresi’nde (1930) ele alınacak ve “daha üst örgütlenmeye geçiş” gerekçesiyle Jenotyel dağıtılacaktır. 16. Parti Konferansı’nda Kaganoviç “Parti mekanizmasının yeniden örgütlenmesinin, kadın kollarının tasfiye edilmesi yönünde bir eğilim yarattığının” ama bunun “hiçte kadın çalışmasının zayıflatılması anlamına gelmediğini” iddia etmekte ve “tersine kadınlar arasındaki çalışma hızlandırılmak zorunda” diye eklemekte.

Bu kararlar partiye bağlı kadın özel çalışması tasfiye edilmiştir. Bu ilkesel bir geri adımdır ve yıkıcı sonuçları da bilinmektedir. (age., s. 134-35)

Bir yandan kadın örgütü var diye bütün parti ve kitle örgütlerinin kadın çalışması adına ne varsa ona yükleme tavrında olduğu doğru. Nitekim bugün bile aynı sorun yaşanabilmekte. Ama diğer yandan burada ifadelendirilen gerekçelere aklı başında

sosyalistlerin inanması olası değil. Çünkü, kadın özel örgütünü tasfiye etmek, kadın çalışmalarının politikalarını belirleme ve karar yetkisini kadınların elinden almak ve zaten erkek egemen Parti, kitle ve devlet örgütlenmelerine aktarmaktır. Zaten öyle olduğu içindir ki, kadınların cins olarak özgürleşme hareketinin sonrasında hiçbir inisiyatifleri kalmamayacaktır. Dolayısıyla bir komünist kadın liderin hele de bunları gerçeği görmeden konuşması ve öne bu gerekçeleri öne sürmesi inandırıcı olamaz. Jenotyellerin tasfiyesinin hemen arkasından gelen (Parti ve sendikalarda) seçimlerde, hatta sovyet seçimlerinde kadın oranlarının çok düştüğü istatistiklerde açıkça görülmektedir.

Tarım tüzüğüne uygulanmasıyla başlatılan zengin köylülüğün tasfiye sürecine denk gelmesi, Jenotyellerin kapatılmasının tamamen toplumsal ve parti içi dengelerle ilgili bir politikanın ürünü olduğunu düşündürmektedir.

Annelik ve Yön Değişikliği

1936 sonrasındaki karar ve uygulamalar durumu ağırlaştırmıştı. Erkeklerle eşit olabilmek için çocuk bakımı, kocanın ve evin hizmetçiliği görevlerinden kopuşması, bedeni hakkında söz hakkına sahip olması gereken kadın yeniden evin, ailenin, çocuk doğurma ve yetiştirmenin sorumlusu ilan edilmiştir. “Çocuk bakımı toplumun işi olacaktır” ilkesel yaklaşım ve program amacı belirsizleşmiştir. Bu kararlar sosyalizmin ilkesinden geriye doğru bir dönüş yapıldığı açık değil mi?

1943’te iki cinsin kendi özel ihtiyaçlarına göre eğitimin düzenlenmesini sağlayan yasanın çıkması mesela cinse göre toplumsal rollere geri dönüş demek değil midir? Değişikliklere uğrasa da 1970’e kadar süren Evlilik ve Aile Yasası (1944 Kararnamesi) adıyla çıkan yeni yasa annelik ve aile düzeninde bir yön değişikliği sağlayacaktır.

Yasa, bir kez daha boşanmayı zorlaştırıyor, maliyeti yükseltiyor, boşanma sayısı en aza iniyor. Mahkeme oturumları açık yapıyor, duruşma önceden ilan ediliyor. Fiili evlilikleri tanımıyor, kayıt koşulu getiriyor. Kayıtlıların baba desteği talep edebileceği söyleniyor. Nafaka erkekler için ağırlaştırılarak getiriliyor. Bekar erkeklerle ağır vergiler getirilirken analık yurtseverlik görevi ilan ediliyor. Giderek çok çocuk sahibi olan kadınlara mali destek, madalya ve şeref ödülleri veriliyor. On ya da daha çok çocuk sahibi kadınlara kahraman ana ünvanı, her doğum için nakit yardım ödülleri veriliyor.

1945’te 280 bin bekar anne devlet yardımı talebinde bulundu. 1950’de 1.700.000 anne, 1957’de 3.200.000 anne yardım talebinde bulundu.

Kız çocuklar için 100, erkek çocuklar için 150 ruble ödül alıyor.

1967’de 104 bin kahraman ana, 260 bin 1. dereceden, 669 bin 2. dereceden, 1 milyon 528 bin 3. dereceden analık madalyası alıyor. Bekar anneler pek çok ayrıcalığa sahip. Başvuru halinde devlet çocuğun bakımını üstleniyor. Ama isterse bekar anne çocuğunun bakımını ücret alarak 12 yaşına kadar üstlenebiliyor. Bu ayrıcalıklardan yine erkekler yararlanabiliyor. Evli erkekler ahlaki, yasal ya da mali yükümlülük almadan bekar kadınlarla birlikte olup çocuk yapmaya katılıyorlar. Kadınlar onlara karşı babalık davaları açmıyor ama toplumsal mutsuzluk ve yozlaşma artıyor.

1944 Yasası, 1969’da başlayan ve iki yıl süren tartışmadan sonra; “nafaka yozlaşmayı besliyor, esas amaç her durumda öncelikle çocukların korunmasıdır” gerekçeleriyle değiştiriliyor. Anneliğin maddi ve manevi teşvikinin de bir yozlaştırma kaynağı olup olmadığı sorusu sorulmamış anlaşılır.

Temmuz Kararnamesi, savaşın insan kırımının telafisini yine kadın cinsin doğurganlığını teşvik tedbirleriyle sağlamak çizgisine sokmuştur parti ve devleti. Herhangi bir burjuva parti ya da burjuva devlet için böyle bir telafi yolu normal bir uygulama sayılabilir. Erkeğe verilen askerlik gibi vatan görevi ilan edilir olur biter. Ama sosyalist bir devlet ile tüm

toplumun öncüsü komünist partisi, sosyalizmin ilkesel bir yaklaşımını gözardı ederek kadın doğurganlığını pratik politika konusu yapmamalıdır. Zira her çocuk kadının biraz daha evde kalması, toplumsal ve siyasal etkinliklerinin kısıtlanması demek olacaktır. Toplumsal üretim gibi toplumsal ve siyasal kolektif hayata çekilmesinde zaten çok ciddi sorunlar yaşanan bir süreçte kadınların bu hayattan her uzak kalışı sosyalizmin zaferini o kadar geciktirecektir. Kaldı ki, amaçlananın aksine, toplumsal ve siyasal ortamların dışında komünizmin geleceğine sahip çıkacak yeni kuşaklar yetişmedi. Berlin duvarını yıkan, sosyalizmin yarattığı insanlığın en yüce değerlerine vahşice saldıranlar, bu uygulamalar içinde yetişen genç kadın ve erkeklerdi. Böyle olması doğaldı, çünkü komünizm kolektif bir etkinliktir. Kimse kendi başına, toplumsal ve siyasal süreçlerin dışında komünist olamaz ve komünist kalamaz, komünist evlat yetiştiremez. Komünistlik, dünyayı değiştirme eylemine girişmeden hiç olamaz.

Bu kararnameyle evlilik dışı doğan çocukların bakımının devletçe üstlenilmesi, bekar annelere devlet yardımı sağlanması, elbet sosyalist toplum projesinin özüne uygun, kapitalist dünyaya göre çok ileri birer adım. Ancak, bu adımların atılmasında ilkesel yaklaşımdan çok nüfus artışı ihtiyacının rol oynadığını gizleyemeyiz. Nitekim, nüfus sorununun az çok bir dengeye oturduğu sonraki yıllarda “fiili evlilik” kurumunun kaldırılmış, teşviklerin durdurulmuş ve boşanma maddi ve manevi açılardan güçleştirilmiş olduğunu görüyoruz.

Yasanın 1. maddesi de aynı mantıkla kurulmuş: “Komünist ahlak ilkeleri üzerinde temellenen sovyet ailesinin daha da güçlendirilmesi;

Kadın-erkeğin gönüllü evlilik birliği ve her türlü maddi kaygıdan uzak sevgi dostluk ve saygı duyguları üzerine kurulması;

Çocukların anavatana bağlılık, emeğe karşı komünistçe tutum ve komünist toplumun yaratılmasına etkin katılım ruhu içinde toplumsal eğitimle organik bir uyum içinde yetiştirilmesi, aileye karşı sorumluluk duygusunun geliştirilmesi...”

Açıkça görülüyor ki yasanın merkezinde de aile ve çocuk var. Böyle olunca kadının durumu ikisine göre tanımlanıp düzenlenecek ve ikisine bağımlı yaşamaya devam edecektir. Komünist ahlak, aşk ve saygı gibi unsurlar ise işin süsü, sosu ve geçici yol arkadaşları olmaktan ileriye gidemeyecektir. 1989’de revizyonist sistemin çöküşünün altında kadın cinsin kaldığını, dünyanın en eğitilmiş kadınlarının, aile ve çocuklarının geçimini sağlamak üzere bir gecede uluslararası beden ticaretinin metası olabildiğini hesaba katarsak, bütün bu eleştirmeye çalıştığımız uygulamaların bu sonda çok özel payı olduğunu anlayabiliriz.

Son iki nokta üzerinde durmamız gerekirse; bunlardan biri, SBKP’de yönetici kademelerde kadın komünistlerin sayısal durumu, diğeri de Kızıl Ordu komuta düzeyi gibi üst yönetici kademelerdekilerin eşlerinin üretim dışı halleri. Bu ikincisine hemen geçerken değinmiş olalım. Belgelerde üst düzey komite kademesinin eşlerinin toplumsal yarar görülen işlere katılmasından söz edildiğine göre, ki diğer alanlardaki yöneticilerin eşleri de büyük olasılıkla aynı durumda- üretime katılmayan kadınlar. Bunun ayrıcalıklı bir durum olduğu ve sonunda derin bir eşitsizlik yarattığı ve yozlaşmaya varacağı/vardığı da bilinmez değil. Soru şu: üst düzey yöneticilerin hiç olmazsa bir bölümünün eşlerini toplumsal üretim dışında tutan nedenler nedir? Toplumsal ve ekonomik koşullar bu uygulamanın neresinde, parti ve devlet kararları neresinde? Başka bir ifadeyle bu kadınlara üretim dışı kalma olanağını ne sağlıyor ki onların sadece toplumsal yararı olan işler yaptıklarından söz ediliyor? Bir deneyim olarak tartışmak gerekiyor.

İkincisi, kadınların politikaya, yönetme işlerine çekilme düzeyiyle ilgili bir konu. Verilere göre, Sovyetlerde kadınların temsil oranları yaklaşık yüzde 25-30 arasında oynuyor. Fakat Partide kadınların temsilindeki durum ise bunun gerisinde. 1926 yılında Komünist Enternasyonal’e sunduğu raporda kadın üye sayılarını şöyle bildiriyor: 1925 yılında kadınların toplam parti üyelerine oranı; yüzde 10,3. 1926’da yüzde 12,8. Sınıfsal bileşim de

şöyle: Yüzde 59'u işçi kadınlar, yüzde 15,2 köylü ve memur kadınlar, yüzde 25,8 diğer kategorilerde sayılan kadınlar. (Sosyalist Ekim Devrimi ve Kadınların Kurtuluşu.)

SBKP'nde kadın üye sayılarını gösterir bir istatistik değerlendirmede yer alan sonuçlara göre; 1898'deki 1. Kongre'de bildirilen kadın üye oranı yüzde 15. 1918'deki 7. Kongre'de yüzde 7,9; 1924 yüzde 9, 1925 yüzde 10,3; 1927 yüzde yüzde 13; 1930 yüzde 14; 1934 yüzde 14; 1939 yüzde 21; 1952 19. Kongre yüzde 22. (age, s. 149)*

Verilere göre en yüksek oran yuvarlak rakamla her dört erkeğe karşılık bir kadın komünist partiye üye oluyor, o da 1952'de. Parti kurulduğunda kadın üye oranının yüzde 15 olduğunu, sonraki yıllarda neredeyse yarı yarıya düştüğünü de hesaba katarsak, partinin erkek egemen yapısını ve yol açabileceği sonuçları az çok kestirebiliriz.

Parti kongrelerine katılan kadın delege sayıları ve oranları da şöyle:

6. Kongre (1917); 161 delegenin 10'u kadın (yüzde 5,7), 8. Kongre (1919) 296 delegenin 9'u kadın (yüzde 3), 9. Kongre'de 502 delegenin 28'i kadın (yüzde 5,3), 10. Kongre (1921) 905 delegenin 33'ü kadın (yüzde 3,5), 1922 de 671 delegenin 16'sı kadın (yüzde 2,4), 1924'de 1114 delegenin 51 kadın (yüzde 4,4), 1930'da, 1113 delegenin 155'i kadın (yüzde 13,9), 1952'de 1192 delegenin 147'si kadın (yüzde 12,3) (s. 160). Üye olma ve kongrelere delege olarak katılımda kırlarda bu oranların çok altında olduğunu da hesaba ekleyelim.

1912-1952 arasında kadınların Merkez Komitesi'nde temsil oranları da şöyle:

1912 Krakov Konferansı 7 asil MK üyesi kadın yok, 5 yedek üye, biri kadın.

1917 Konferansı 9 asil üyenin biri kadın, yedek üyelere kadın yok.

1917 kongresinde 21 asil üyenin ikisi kadın, 9 yedek üyenin ikisi de kadın.

1918'de 15'in ikisi kadın, 1919'da 19'un 3'ü kadın, 1920'de 20 asil üye, hiç kadın üye yok, 12 yedek üyenin 2'si kadın. 1925-1926 ve 1934'te MK'de üçer kadın üye var. 1939'da MK'ne asil ve yedek hiç kadın üye yok. 1952'de 125 MK asil üyesinin sadece 2'si kadın, 110 yedek üyenin 6'sı kadın.